

2. Пазнякоў М. П. «Партызанская дубіна» // Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. Т.13: Праміле – Рэлаксін / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш. – Мінск: БелЭн, 2001. – Т. 13. – 434 с.

3. І паўстаў народ... / уклад. А. В. Стэфановіч, В. А. Рабкоў. – Мінск: БелЭн, 2005. – 640 с.

УДК 82-193.3

Студ. А. Д. Уварава
Навук. кір. дац. Т. М. Федарцова
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

ЛЯСНЫ АРХЕТЫП У БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ

У беларускай літаратуры архетыпы актыўна выкарыстоўваліся ва ўсе гістарычныя эпохі. Але менавіта ў мінульым стагоддзі значна ўскладнілася сістэма вобразна-мастацкага мыслення ўгрунтаваліся індывідуальныя стылі аўтараў. Іх узаемадзейнасць сфарміравала самадастатковую і суцэльнную духоўна-эстэтычную простору, у якой на змену сцішанаму маленню мінульых эпох прыйшлі сінанімія, метафарычнасць, аллегарычнасць, а галоўнымі канцэптамі сталі філасафемы Жыццё і Смерць, Прастора і Час, Дабро і Зло.

Разглядаючы філасафему “Прастора” не цяжка заўважыць, як пашыраецца паняцце ляснога архетыпа. Гэта і не дзіўна, бо дрэвы супрадажалі беларусаў ад дзіячай люлькі да дамавіны і яны лічылі іх жывымі істотамі, паўнапраўнымі саўдзельнікамі жыцця чалавека.

Але сёння ў беларускіх творцаў у аснове натурфіласофскай канцэпцыі дрэва ляжыць думка пра рух ўсяго жывога да аднаўлення, ідэя жыццядзейнасці пачатку. Такім чынам беларускія паэты звязваюць з дрэвам непарушнасць жыцця і свету. Найбольш часта дрэва ўяўляе сабой універсальную анталагічна-бытавую мадэль, інакш кажучы, дрэва ў філасофскім разуменні гэта і ёсьць жыццё ў розных яго праявах (нараджэнне, красаванне, смерць і адраджэнне). Напрыклад, Рыгору Барадуліну дрэва бачыцца і ў судносінах філасафемы Жыццё-Смерць. Няўмольны закон прыроды дыктуе свае правілы, таму што ўсе мае пачатак і канец. Барадулінская філасофія ўзнікае з асэнсавання існавання чалавека ў часе і вечнасці. Паэт лічыць, што кожны чалавек падобна дрэву паўтарае яго цыкл ад паасткі да завядання і смерці. Вобраз дрэва, як знак вечнасці, раскрывае у паэзіі Р. Барадуліна той высокі гуманістычна-маральны сэнс, які прадпісваецца самай маці-прыродай:

Чалавек, як і дрэва,
Расце, карэніща,
Галее паволі ствол,

Засыхаючы, ападаюць сукі
Знакомых, родных, сваіх... [1, с. 106].

Такім чынам, дрэва так ці інакш выступае як элемент далучэння да свету продкаў, як апасродкаванае звяно пераўласблення душ. Паэт увесь у палоне светаадчування прамаці-прыроды. Элементы язычніцкай свядомасці ў мысленні барадулінскага лірычнага героя захаваліся не як пакланенне стыхійнай магічнай сіле, а як эстэтычнае чуццё і мацярынскія адносіны да прыроды, ўсяго жывога. Менавіта стыхія здаровага народнага разуму, мудрых адносін да з'яў прыроднага быцця пануе ў барадулінскіх мастакоўскіх радках, у якіх ён стварыў арыгінальна-адметную філософію пэўных з'яў жыватворнага быцця. У прыватнасці, вымалёўваеца адна з ўстойлівых мадэляў: МАЦІ-ЖАНЧЫНА-ДРЭВА. Як сведчыць даследчык М. Паповіч, “частае замяшчэнне вобраза дрэва вобразам жанчыны, якое выступае як сімвал жыцця і пладароддзя, наводзіць на думку пра “генеалагічнае дрэва” [2, с. 56]. У барадулінскай паэзіі досьць багатая палітра “жаночых адценняў”, асацыятыўна звязаных з вобразам дрэва: “Сівымі матулямі ніцыя вербы схінуцца”, “І яблынкаю маладой / Стaiш ты з першай завяззю...” (“Пасля навальніцы”). Надзвычай арганічна, нязмушана, нават сузіральна-сцвярджальна гучаць радкі, дзе дрэва абагаўляеца са святым воблікам мамы, якая заўсёды неадлучна, найбольш набліжана да асобы паэта: “Захавальніца дрэва жыцця / Стала дрэвам...”. Так мог сказаць толькі той, хто наскроў пранізаны прачулай памятлівасцю, хто, урэшце, у сучаснай паэзіі стварыў Культ Маці ў яе вечным абагаўленні... Барадулінскае Дрэва, Дрэва жыцця – гэта найперш МАМИНА ДРЭВА.

Праз лясны архетып можна прасачыць апазіцыю Жыцця і Смерці і ў іншых беларускіх пісьменнікаў. У вершы М. Рудкоўскага “Радня” дрэвы – родныя, блізкія людзі: вярба – маці, клён – бацька, хвоі – сёстры, дуб – дзед, бяроза – бабуля. Усе яны як адна сям'я. Паэту здаецца, што дрэвы маюць жывую душу, падобную да чалавека:

А можа, і дрэвы тут чуйна-відушчыя?
А можа, і ў дрэваў есць чулыя душы? –
Яны ж, як мы, плачуць, як мы, і спяваюць,
І нас, быццам родных, к сабе запрашаюць... [1, с. 25].

Максім Танк выкарыстаў вобразы дрэў і раслін для того, каб падкрэсліць усю прыгажосць сваёй Радзімы і выказаць ўсю любоў да яе. Радзіма для паэта не толькі прырода роднага краю, краса яго лясоў і рэчак, лугоў і палей. Радзіма – гэта найперш людзі, шчырыя і сумленныя працаўнікі, землякі пісьменніка, на якіх трymаеца свет. У філософскім вершы “Мой хлеб надзенны” паэт найперш звяртаеца

да зямлі і гаворыць пра непасрэдную залежнасць асабістага шчасця ад грамадска-гістарычнага лёсу народа. Лёс і жыщё паэта – гэта родная зямля, якая была для яго “хлебам надзённым” – самым дарагім і неабходным у жыцці, а вобраз дрэва выкарыстоўваецца для паказу адной з галоўных вартасцяў Беларусі:

Непакой за цябе, зямля мая,
За твой ураджай, спакойны сон,
За дрэва кожнае ў гаях,
За весніх песень перазон,
Непакой за цябе, зямля мая, –
Мой хлеб надзённы [4, с. 97].

Тут дрэвы паўстаюць у ролі мудрых настаўнікаў, якім усё вядома пра месца дзе яны растуць. Яны нібы маўклівыя кардыналы, якія назіраюць за ўсімі намі і іх маўчанне кажа людзям больш, чым тысяча слоў.

Яўгенія Янішчыц з усёй шматлікасці дрэў вылучае вішню. Але яе вобраз пададзены ў разнастайных ракурсах. Нават і ў такім нечаканым як у аднайменным вершы “Вішня”:

Вішня ў квеце, цененъкае дрэва
Да смугі – адкрытае вясне.
Жэўжыкі гукаюць: “Калалева!”
Калалева? А чаму ж і не! [5, с. 199].

У вершы на прыкладзе вобраза вішні паказваецца звычайная жанчына Ева, якая ганарыцца сваёй прыгажосцю, таму і не бачыць сабе роўні. У вёсцы празвалі яе каралевай, бо яна нікога да сябе не дапускае. У выніку, як квецень вішні, ападае яе прыгажосць і застаецца яна адзінокай з-за сваёй залішняй ганарлівасці.

Згодна з даўнімі міфапаэтычнымі паданнямі нашы продкі лічылі, што дрэвы здольныя адчуваць, слухаць, чуць, сумаваць і нават плакаць. Аналогія “дрэвы – людзі” – адна з распаўсюджаных ў беларускай паэзіі. “Усе мы Дрэва ...” – даносіць сваім чытачам Пімен Панчанка ў вершы “Паэма майго лесу” і, злучаючы прыроднае і чалавече, кажа пра падабенства нашага жыцця і жыцця дрэў.

ЛІТАРАТУРА

1. Барадулін, Р. Выбраныя творы / Р. Барадулін; уклад., прадм., камент. М. Скобла. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2008. – 600 с.
2. Попович, Н.В. Мировоззрение древних славян / Н.В. Попович. – Киев: Наук. думка, 1985.
3. Рудкоўскі, М. Засцярога. Кніга паэзіі / М. Рудкоўскі. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1983. – 73 с.
4. Танк, М. Выбранае: Вершы / М. Танк; прадм. В. Зуёнка. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. – 335 с.

5. Янішчыц, Я. Каліна Зімы: кніга лірыкі / Яўгенія Янішчыц. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1987. – 205 с.

УДК 81'373.211.1(476.1)

Студ. Т. С. Брацуна

Научн. рук. ст. преп. О. Н. Гусева
(кафедра белорусской филологии, БГТУ)

ЛЕГЕНДЫ О ПРОИСХОЖДЕНИИ НАЗВАНИЯ ДЕРЕВНИ ЗАВИШИНО

В центре Логойского района, всего в ста километрах от Минска, находится маленькая деревня с большой историей.

Первое упоминание о Завишино было в XIX в. как об имении в Борисовском повете Минской губернии. С этим временем связана первая легенда о происхождении названия деревни. Владел этим имением пан Завищ, или Завиша, именем которого и называли местность. Он же создал в своем имении великолепную липовую аллею. Она была посажена садовниками из Франции в форме буквы “Б” в честь имени девушки, в которую был влюблен владелец имения. История любви имела печальный конец, но аллея сохранилась и по сей день. Посадившие ее садовники выращивали деревья с огромным трепетом и заботой, делая деревья идеально ровными по высоте и форме стволов. Все ветви направлены наружу, чтобы внутри аллеи образовалась арка из 30-метровых царственных лип. Здесь никогда нет ветра или дождя, только жужжание пчел и пение птиц летом и усыпанные снегом сторожи покоя – липы – зимой. На месте имения сейчас стоит школа, ученики которой продолжают ухаживать за деревьями, сохранивая местную достопримечательность для будущих поколений. Жители деревни рассказывали, что несколько лет назад в Завишино приезжал один из потомков пана Завиши. В одиночестве он побродил по аллее – это единственное, что сохранилось от былого поместья, деревянное здание имения сгорело после Великой Отечественной войны. В свое время здесь было земское училище. Недалеко от липовой аллеи находится пруд. Говорят, что его дно выложено плиткой. А еще в Завишино частично сохранилось здание панской конюшни. Когда пан приказывал подать повозку, лошадей для разогрева прогоняли несколько кругов по аллее. После поездки не спешили загонять их в стойло, а проводили среди лип, чтобы животные остыли.

Вторая версия происхождения названия связана со словом “весь” – поселение. Чтобы попасть в деревню, нужно было пройти